

LANGE, WANGEL, ANDREAS

**Tal om Risinge sokn och thesz tilstånd i
fordna och nu warande tider, uti inspectoris
then högwördige ... domprostens herr
doct. Mathiæ Asps samt hela Öster- Götha
nationens närwaro, på landskaps-sale**

Stockholm
1764

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

RISINGE

(21)

Ex. B

Geogr
S.

R N L

ÖSTERGÖTL.

(Pn)

Om

Risinge Söfn

1700 - 1829

Och

Thes Tilstånd

3

Fordna och nu warande Tider,

Uti

INSPECTORIS

**Then Högwördige Herren Professoris Primarii
och Domprostens**

**Herr DOCT. MATHIÆ
A S P S**

Samt Hela

Öster-Götha Nationens

Närvaro,

På

Landskaps-Salen

Uti Upsala År 1762.

Hållet af

ANDREA WANGEL,

Studiofo Linkopingia Oster-Gotho.

SEDERHOLM,

Tryckt uti JOH. G. LANGES Boftryckeri 1764.

(15)

To
The Noble and right Honourable LORD
JOHN IHRE,

Counsellor of the offices of Secretary's of State
and Professor at the University of Upsala, Knight of
the North-Star, Membre of the Literate Academy at
Stockholm, of the Royal Society of Sciences at
Upsala and of that of Antiquity
at London.

MY LORD.

'T is indeed daringly, that j honour this small and
worthless Work, with Your great Name, wch hath
gained reputation in all the Comon-wealth of learning;
but why skould j scruple at the Greatness of Your soul,
to take this in good part, when Your hitherto, upon e-
very occasion have shew'd me so great deal of favours?
which are not in my way to recompense. But, whereas
occasion now shall serve to express the due Acknow-
ledgment for so many graces, j can't longer revere them
in silence, being that j know ower-well, that a thank-
ful Mind is to You the most lovely Remuneration. For
the rest j shall allways wish to God, that He might pro-
tect, bless and in Years of discretion uphold you, joynt-
ly with Your honble Family, to the Advancement of li-
beral Sciences and the joyfulness of Your Favorites, a-
mongst wch j beg Leave to recon my self, for j am
with all imaginable Respect

MY LORD

Your most humble servant

ANDREW WANGEL,

Att beskriwa en ort har alltid sin swårighet, besynnerligen när gamla Skrifter fe-
la, som intet allena styrka sanningen,
utan ock gifwa tillfälle, at tänka widare,
på thet som nödigt är att anföra: Jag
har likwäl i förtröstan, på Högwördige
Herr Doctorns och Domprostens, min
Gunstige Herr Inspectors, samt Herrar Landsmännernes ynnest
och benågenhet, tagit mig den driftigheten, att något orda om
Risinge Församling och thes tillstånd, i äldre och sednare ti-
der, bönfallande, att sådant till thet bästa uttydt warder.

Risinge Sockn i Öster-Göthland, Bräbo Härad, Fin-
sponga Län, Bergslags Prosteri och Risinge Tingelag belä-
gen, torde hafwa sitt namn af the första Götha-solkén Ri-
sar eller Jättar, och om så är, kunde wara et stycke af thet
äldsta Jotunhem, som så snart fått sina inbyggare som någon
annan ort i Norden. Socknens läge är uti öster till Si-
monstorpe-Capell och Eneby Sockn, uti söder till Löts, Kuller-
stada och Wånga Socknar öfwer sjön Stan, uti wäster till
Hällestada och uti norr till Rågåna och Skedwi.

The förste Ortens inbyggare, måtte wäl hafwa lefwat
af fiske och skytteri, och bodt under hopfäste trån och berg,
hwar till Woltersberg och Michelsbus, förutan flere, tyks warit
nog

nog beqvåme. Theras klädnad lærer efter Nordiska folkens sedwana varit wildjurens skin, besynnerligen winter-tiden, hwaraf the blifwit kallade Wargar, Tufar, Troll, Berggrisar med mera; och hwar skulle wål finnas beqvåmare näste för sådant folk än Nisinge och therintill gräntfande orter, som ännu är fullt af skog och en myckenhet sjöar uti och omkring sig, hwilke gifwa godt förråd både af fisk och wille, fast än thet nu förtiden nog flitigt eftersökes. Ortens nytta och beqvåmlighet, har thesfore upwäckt the hitkomne gäster, att här slå ned fastare pålar, hwadan de utsökt beqvåma bärg eller borgar, ther the burit upp en myckenhet stenar, till förswar emot fienden, och bättre fram i tiden befästat sådane med bomar och portar, samt utwält andra höga bärg, ifrå them, the kunde taga i akt fiendens rörelser, när någon fegd war förhanden, eller något oförmodadt infall skedde, samt ther the äfwen förwarat sina qwinnor och bästa egendom medan the sjelfwe woro utfarne i härnad.

Then äldste af sådane borgar tyckes wara Loreborg, eller som han gemenligen kallas Loretorpe = borg, som är ganfka hög, och på hwilkens spits lufken förmärkes driffwa, äfwen i lugnaste wäder, med någon swalka, så att thet icke will wåra trån till någon högd, icke en gång på thes andra afdelning, som är 10 alnar lågre, fastän thet icke fattas jord till thes rötter. Wid alla möjlige uppgångar finnes en myckenhet af större och smärre stenar. Öfwerst på klinten stå uthuggne twänne Runste bokstäfwer **N** och litet lågre ett kross eller kors, och som thet första måtte betekna Thor eller Askathor, så måtte wål och thet sednare föreställa hans hotande hammar eller korsmärke, till hans äminnessē teknadt af thes son Lorida, med Sif eller Sibilla, af hwilken Loretorp, Lorebäck, Lorebro och ofswannämde Loreborg fått sina namn och af hans efterkommande Baur, Børsjö, eller som det gemenligen kallas, Børså eller Baurfå.

Thernäst torde borgen wid Thorestorp upwäcka wår
upmärks

upmärksamhet, kallad Thors-borg eller Thorestorpe-borg af Thor, hwilken å thenna orten varit i synnerlig högaktning, som säkert slutes af the ännu här ihängande widkeppelser med honom och hans namn. Fast Oden här icke heller varit förgåten, som åfwen märkes af the i Dofwern lig-gande twänne Odens-holmar. Denne borg har varit gans-ka starkt befästad i sydost, med twänne portar och murar neder om hwarannan, af hwilka ännu synes tydeliga weders-måten. På ena sidan finnes wallar och djupa gräfwar, men på andra sidorne är thet af naturen brant, att thet o-möjligt welat falla en fiende, thet att upkomma. På å-frarna theromkring äro jernkulor och gammalmodiga häst-för fundne.

Thet tredje berget är Wete-klint, uti Wånga Sofn, dock icke långt ifrån Risinge skilnad in wid sjön Glan, be-lågit; åfwenwål ganska högt; hwaråst förutan Försvarswerk de ock måtte haft sin Wålkase, och af hwilkets klint, fiens-dens rörelser til sjös ut på Bråwiken, och till lands några mil bort, kunde märkas, då genom upstånd Wålkase, inbyg-garne i Risinge och i negden theromkring, kunde få weta fiendens annalkande, och thymedelst sätta sig i säkerhet; hwa-dan ock thenna borgen hafwer sit namn af Wete, Pluralit. Wetar, Island. Vici, Plural. Vitar, *Nöge* eller Wålkase.

Thet fjerde rummet ibland Risinge Försvarswerk, til-lkommer Fästningen wid Angenås, som tilförene varit kallad Nås, hwilket ord kommer öfwerens med Grekiske ordet *Nās*, men sedan blifwit kallad Angenås, till åtskilnad af an-dra Hemman omkring af samme namn, åfwen som till att förtiga andra, Base-nås uti Rågna Sofn, som ännu be-håller sit namn af Base eller Baser, som betyder en före-ståndare eller styreman.

På thetta Nås berättes Ortens Kong eller Regent haft sit Säte, hwaraf ännu till wedermåle stennurarne efter Slot-

tet, med en djup och bred graf omkring synes, och något tekn till Fästningswerk, på en holme litet therifrån i sjöen Glan, kallad Ona, samt litet längre bort i söder uti en wisk store och i sjöbotnen neddrifna stockar med hol på, och till en stor del multnade, ther flottans läge varit. Then siste af these Fylkis-Kongar hafwer efter berättelse varit Rangfaster Magekon, och lefwat wid waf för ettusende år sedan, hwilken haft oenighet med någon af samma wärdighet på Ringstadaholm, för farten genom Mottala ström ut åt hafwet eller Östersjöen, hwilken oenighet brustit ut i uppenbar feigd, då han nedfändt en eldfångd flotta, och brändt upp hans Elott och Fästning, och sålunda åter igen öpnat en fri genomfart, ut igenom Bråwiken, hwars inlopp, ortens regerande Herrar gemensamt besåstat till sin säkerhet för utrikes fiender, och med sin åbyggnad för Befälhafwande och Besättning på skansar och fästningar, laggt första knusterna till en prägtig Stapel-Stad Norrköping.

Hwilken thenne Regent varit på Ringstadaholm, är swårt till att säja, så framt thet icke varit Arve eller Kong Ve, som ligger begrafwen wid Ringstad uti en tomt, hwilken af honom sådt sit namn, och kallas än i dag Anwes-tomten. Otroligt torde icke vara, at leken blifwit understödd af Kong Angel, som aldeles förstörde små-Kongarna, hålst fästningen wid Swärtinge undergått samma öde med Ringstadaholm, och kan hända haft samma ägare, och Regenten på Angenäs sedermera blifwit angripen och förstörd med härsmagt, som synes af jernkulan funnen i en bergskrefwa, hwars tjocka länkar varit af ålder så genområstade, att the kunde med fingren sönderbrytas; såsom ock af Garpe-berget, litet ifrån Fästningen belägit, som måtte hafwa sit namn af fientelig utlänsf magt, som ther legat.

Fältslag berättas hafwa stådt wid Börssjö, uti gatan så kallad Kärvgata, theräst the slagne blifwit i en Ung, nu kallad

lad Lillängen, begrafne, och theras Anförare uti en jordhög, ther höga stenen står på. Olsta backe nedlagd, hwaräst ben och aska ännu äro fundne. Så weta ock gamle att tala om en drabbning wid Sammalstorp, uti en hage, kallad Garpe-hagen wid Garpe-berget, theräst äfwen wises the slagnas begrafnings-plats.

Att thenne Orten varit i äldste tider bebodd, tyckes förutan af thet som ofwansföre anfördt är, kunna slutas af the många Uttebackar som finnes wid Gårdarna Olsta, Ingelsta, Lundby, norra och södra Ostby och flerstådes, i hwilka aska uti krukor fannits och Bauta stenar högarna omkringlagde, helgade och ärade *Barudal*, som någre tro hafst sin upprinnelse ifrån Patriarchen Jacobs göremål i Bethel.

Thet samma kan ock astagas, af the många uthuggna Kettlar i bergen, kallade Jätte-kettlar, i hwilke the förste inbyggare malit eller stött sönder säden, som finnes wid Lundby 1, Ostby 1, Ingelsta 5 och förutan flere, Erstorp 1, Meskettelen kallad. Förutan thet att Gårdarnas namn nog wittna om Ortens ålder, såsom Thorstorp af Thor, Kolsta af Kol, Tjutatorp af Tjuta, Botatorp af Bote, Börstorp af Börst eller Borså af Baur och så, sid, Rörstorp af Rörir eller Rerir, Humletorp af Humle, Wiggistorp af Wiggi, Kamstorp af Kamunder och Råstorp af Råf.

Härtill kan ock läggas the gamla namn, som för mer än 400 år sedan härstädes ännu varit i bruk: såsom Gudbiörn, Ambiörn, Brynulf, Bryngel, Siggo, Thurgil, Rangwald, Alguder, Gudthorber, Salwe, Dreng, Frende, Dalpil, Folke, Lale, Hydewast, Gomer 10, hwilket fista namn ännu är i behåll i Gomers-udden, som sträcker sig ut i Ostguten.

Wistinge måtte wäl också hafwa fått sit namn theraf, at Wiserne eller the förnämste i Landet hållit therstädes Ting och

och sammankomst på the omkringliggande och beqwåme högder, hwilket Ting sedan blifwit flyttadt på Låmmetorpe=Mo, och therifrån till Glåta=Mo, hwaråst jag sedt Gårdebref, åfwen för Nisinge=boer, utgifne i Konung Alberts tid, så ock Råndemån ifrån Nisinge och Hållestad suttit i Rätten; men för ställetz obeqwåmlighets skull, har thet icke warat länge, utan blifwit flyttadt till Nisinge Kyrka, hwaråst Tings=Protocoll ifrån begynnelsen af Konung Carl IX:des Regering, samt Stadfästelse=Bref på Tingsstället, utgifwit af Konung Gustaf Adolph år 1621, uti Hårads=kistan förwaras. Dock thenna sak om Nisinge=boernas urgamla Tingsställen lårer få klarare ljus, när thet prägtiga Tingsstället uti Skedroi Gofn wid Wallerångs=Torp med rättare=platsen ther bredewid, åfwen som wid thet på Låmmetorpe=Mo på Niskroffe=backarna, af någon wård fornålsfare, med sina i ordning satte rätt stora stenar, uphjelpes ur mörkret och ställes fram i ljuset, då sjelfwa rummet till Glåta=Mo Tingsställe lårer få fångt eftersökas.

Gästgifware=gårdar hafwa af ålder i Nisinge warit trenne: Olstad, Gammalstorp och Meselbö, men sedermera i then förstas ställe Wistinge, men nu Melby, och i stället för then sista, Gästgifweriet wid Håradstorp, hwilka trenne Gästgifwerier nog syfelfätta Allmogen med hållstjuts, och torde wata ett hinder till obeländig marks upodlande till åker, samt stora mofars och fjårns uprödjande till rätt fördelaktiga ångar, så framt icke tungt och träget arbete wid Berg= och Jernwerk theruti har någon dryg del.

Allmänheten will wäl sluta af the stora stenar, som finnes på högder och andra flata berg, att här å Orten skulle hafwa warit mån som liknat Nephilim och Goliat i storlek och styrka; som ej litet styrkes af en benrangla mest förmodnad af tåmmelig stor längd, som funnits wid Börstö, en fem alnar ned i en jordhög.

Men

Men som jag icke hunnit ännu till nog tillräckelig kundskap i the gamle Handlingar, besynnerligen att urkälla sådana grantaga saker, ty förfogar jag mig till närvarande tider.

Alltar-stenen wid sjöbredden i Stan uti Kofsta hage, och Barnsten i Dofwern nedan för Finsponge-sund med mera, äro wäl äminnelser af Hedendom på thenne Orten. Jag will dock icke tro att the ganska stora knutstenar 3 på hwarandra, 10 alnar i längd, samt $7\frac{1}{2}$ i bredd ätskilde, skulle wara qwarlefswor af något Afguda-hus, och att Offerlundens thet till gifwit Gården Lundby sitt namn, utan tyks troligare, att these wid östra ändan af nu warande Kyrka wittna, att en Kyrka af tråd i förstone warit thet bygd, efter hwilkens förfallande sedan then af sten blifwit uppmurad uti aflång fyrkant, som sedermera blifwit tillöft, två gånger i Wäswiska tiden och sedan twänne gånger. Ringmuren är i fyrkant af sten uppmurad, med en Bod i hwar dera norra hörnet, en port på östra och en på wästra murarna, samt ett Ben-hus på södra muren. Inuti är Kyrkan prydd med en förgylt Alltar-tafla, som föreställer Jungfru Mariæ himmelsfärd, och alltså Wäswisk. Predikstolen är af Bildhuggare-arbete. Ljus-kronor äro en af meking, fyra af metall, en af jern och en af tråd. Et Wäswiskt Nöckelse-kar af metall förwaras i Sackristian; men ätskilliga bisder, tillika med en konstigt gjord Lyckta af jern med mera, äro förstörde; Öbrarna äro fasta och jernade, men then nedersta på södra sidan af jern, är then prächtigaste, wackert målad med rödt, men jern-ziraterne med grönt, samt med årtal 1495 utsatt med Munke-bokstäfwer, och berättas wara hitkänkt af Kong Johans Gemål och Son ifrån Ringstadaholm. Under årtalet stå bokstäfwerne c. n. i.; men om themed skulle betecknas, then mächtige Danke Adelsmannen eller Jarlen Eric Nilson, Juhe fallad af Johanne Gocho, som wäl wiste ställa kappan efter wärdret, thet är en sak, som ännu ej med säkerhet kan berättas. Wid thenna dörr står ännu Wigwattens-sten qwar.

Solnen består af 90 $\frac{7}{12}$ Mantal eller hela Gårdar, af hvilka varit en Kongs-gård: Finspong, 3 Säterier: Kollstad, Ön eller Ekön och Börstid, hwaräst Dyer, Ulter, Odler, De Geerer, Kagger, Schüternberger, Jägerstierner, Gyllenstråler, Lauriner, Lilljenstraler, Durietzer, haft sina säten; the öfrige äro Bonde-hemman, dels Frälse, dels Crono-skatte, dels Skatte-frälse, undantagande Capitains-Bostället Bondesetter och Sergeants-Bostället Melby, samt $\frac{7}{12}$ i Wistinge för Crono-Länsmän, Prästegårdarne tre hela Hemman, Klofåre-bordet och små Utjordar kyrkan tillhörige: Lilla Lundby, Ostansjö-ångehump och Nässtorps-ångehump kallade icke.

Finspong beböddes år 1563 af 5 åboer, men är nu en prächtig Herregård, bygd på en Holme i strömen med 4 vackra Stenhus, förutan Orangeriet, och lårer Bruket äfwen snart ses med wäl inrättade Stenhus försedt, hwartill början allaredan är gjord. Twänne Masugnar, Stångjerns- och Klensmeds-Hamrar, Säg- och Mjöl-qwarn äro i godt stånd och full drift, under sin ägare Cammar-Herren och Riddaren, Wälborne Herr Johan Jacob De Geer, och som Börstid fågnar sig af samma ägare, så fattas icke heller samma drift, wid thes Stångjerns- samt Klensmeds-Hammare, Säg- och Mjöl-qwarn.

Börstid saknar intet hos sin innehafware Herr Bruks-Patron Agrell, hwad som göres behof för thes Stångjerns-Hammare, Säg- och Mjöl-qwarn; äfwen som Bruks-Patron Ebbe ingen ting eftersätter för thes Stångjerns- samt Manufaktur-Hammars, Säg- och Mjöl-qwarns fulla drift wid Loretorp. Ysunda Hammare hålles wid magt och full gång, så wäl på Herr Assessor Wadströms sida, som på Herr Borgmästaren Jankes Urfwingars andel.

Förutan ofwännande Masugnar, är en Bonde-Hyttas
 jerns-Hytta wid Erstorp, men the som varit wid Falla,
 Loretorp och Bårsjö icke äro ödelagde; äfwen som Mjöl-
 qwarnar wid Prästegården, Ysunda och Sättra äro förstör-
 de, men wid Kohlstaad, Twartorp och Låmnås äro Mjöl-
 och Såg-qwarnar, samt wid Låmmetorp en Såg-qwarn i
 gång.

Tegelbruk finnes anlagde wid Finspong, Loretorp och
 Kohlstaad.

Bergs-Allmogen underhåller sina Hyttor och alltså sys-
 sellättes med Kolning, Grufwe- och Hytte-arbete, och Lands-
 Allmogen med Kolning, till att understödja the fringliggande
 Bruken så wäl som Norrköpings Stad, men öfwer allt i
 Solnen arbetas med åker och ång.

Wid Finspong förbättras ången med plöjning och göd-
 ning, hwilket likwäl icke will gå an för fattigt folk, utan
 hjälpes gräs-wårten hos dem med watern-uppdämning, som
 har sin goda nytta, öker gräs-wårten och förtager måhan,
 när det dämnes om Wåre- och afläppes i rättan tid, om
 ången therjemte sent aflås och icke betes straxt, att Sol-het-
 tan får bränna bort gräs-roten.

Åkren ansas wäl, och ökes allt fort genom gräfsning
 och plöjning, dock lärers wara bäste och lättaste sättet, att
 uppgöra åker, äfwen af then ofruktsammaste spik-lera, om
 man öfwerbredder stället med halm till en twär hand tjockt,
 och sedan för therpå swart dy eller annan god jord äfwen
 så tjockt, ty theraf blifwer ganska lättbrukt åker, som utan
 widare gödning bår 4 à 5 frodiga säden; hwilket är försökt,
 och nu göres samma försök med sandjord. Bergsfår i åkren
 skätas rena, ty säden blifwer ändock ther förtorkad af Sol-
 hettan, och sandjord föres sednare än annan åker, samt gö-
 des litet mest under hwart säde; så theremot god och wäl

ansådd lera kan frambara 7 à 8 såden. Efter med ör under, gödes när man är tillreds att så; trädet upföres om våren, att icke plöjning om hösten må utmagra åkeren; och göres skilnad emellan brant och jernflodd åker; med mera som tiden icke tillåter anföra.

Sjdar uti och omkring Soken finnes till stor myckenhet, såsom Ostjuten, Meljuten, Dofswern, Bönern, Om längen &c. af hwilka then fideste är Glan, hwilken äfwen så wäl som öfrige sjdarne, understödjer hushållen med god och wälsmakelig fisk. Ifrån Glan äro Bersar planterade i twänne sjdar wid Namstorp, som wuxit till mer än ett qwarterns längd och i storlek, som måtteliga Aborrar, och hålles före wara en then lekraste fisk på thenne orten. Runder triftes wäl och wära i Damm, som hafwer sitt watn ifrån rinnande fälla, allenast att Potamogeton eller Flotgräset tages bort, som annars öfwerwäxer hela watnet, och gör thet stinkande. Källor med sött watn finnes mest allstädes till öfwerflöd och somligstädes af underbart starka ädror, och Mineral-watn tillrä äfwen upp ur jorden på ätskilliga ställen, af hwilket en fälla uti Wäster-ängen wid Prästegården med sitt helsosamma watn, hufpit ätskillige fattige nog snart ifrå Frokan, utan att de hållit någon sträng diète, och wedergweckt mångas ögon, som tycks warit nära till förderf, såsom och samma watn är styrkande för Kroppen.

Jern-Grufwor hafwa här warit bekante af urminnes tider, så wäl något stycke ifrå Glan som Dofswern och anorstädes; men ädlare Metaller lärew framtiden närmare framwisa.

Stogen består af mångahanda slags tråd, både med löf och barr, och gifwer ett beqwämt näste, så wäl för nyttigt willebråd, som skadeliga rosdjur. Marken är icke mindre

dre beprydd med många, äfwen de raraste örter: Osmunda Lunaria, Anemone Pulsatilla, Daphne Mesereum, Pingvicultura &c. Sådän jordenes prydnad öfres intet litet, när Grönsiffer, Stegliser, Krumsnablar, Dombherrar med en lustig fång uppfylla luften.

Engelska och Spånska Får hafwa i 20 år med god trefnad gagnat inbyggare på thenne orten, som ock för kort tid sedan blef af Angoriska Getter besökt.

Swedjande brukas litet, som likwål gör marken frodigt wäxande med skog till kolning, wedbrand samt trinnes fång, allenast thet så anställes, att matjorden icke skadas, utan förbättras, samt äfwen att någon Skogs-hump lemnas orörd, och förwaras till Säg- och Byggnings-timber och andra Gårdsens behof. Uti ång och hage påtändes fallfåsarna med nåfwer, efter man gemenligen står i den tankan, att therefter skal upwäxa Björke-skog.

Storckifte-delning är här med nytta begynd, allenast den fortsättes rättwist och försigtigt, och skogen icke genom för många gårdesgårdar för mycket medtages.

Folkhoyen stiger denne tiden til 2639 af man och qwinkön, och öfres, när ett medium tages på 12 år, ärligen till 17 personer, hwadan åboer på Gårdarne mycket tilltagit, och flere Torp blifwit byggda. Här flytta dock nog folk årligen ur Soknen, så att Risinge-boer finnas till myckenhet i Norrköping, i Stockholm &c., äfwenwål utomwikes i Halland, England och Tyskland, fast icke så många: men att i öfra delen af Italien orter finnas, thet bruten Götiska talas, är ett teckn till våra gamla Historiers fansfärdighet, om de forna Öster-Göthers dygd och tapperhet.

Pastores i theenne församling i Catholiske tiden har jag icke funnat igenfinna flere än Nils 1310, Jenis 1360, Ambiörn 1439, Nils Jonsson 1510, och Finved 1535, som, ifrån sitt ämbete affatt 1555, bodde sedan på Gården Eskedal till sin död, och lades i jorden inför västra Kyrkoporten, utan vidare begrafning: men efter Reformation finnes alle antefnade i riktig ordning, som äro D. Joannes Haralds 1555, D. Abraham 1565, D. Nicolaus Toreri 1566, D. Claudius Bothvidi 1606, M. Benedictus Bruzeus 1648, M. Eric Phoenix 1694, D. Jonas Lithunius 1697, M. Johannes Phoenix 1704, M. Sven Laurelius 1718, och nu min Fader M. Laurentius Wangel 1744.

Som här å orten äro i anseende till Bruks-handteringen swaga Seminanter, hafwa Pastores i Nisinge för detta haft Privilegium på halwa Gården och andra pålagor framför andra Lands-Präster, hwilket tycks hafwa tagit sin början i Konung Magni Ladulåses tid, då Bergslagen lades omedelbartligen under Kronan, och blef stadfastadt af Hertig Johan den 25 Maji 1615.

Uti Kyrkans gömmor förwaras några gamla Pergaments-Bref, af hwilka äro, 8 Afslats-bref, utgifna till Nisinge Kyrkas förmon, 5 af Biskopparne i Linköping: Nils 1377, Knut 1428, Johan, tvåanne 1513, Kiertil 1462; ett af Erke-Biskop Jacob med 4 Sveriges Biskoppar 1480, och ett af Erke-Biskop Olof med 10 Biskoppar, eller så många som funnos then tiden i Sverige, Norrige och Danmark 1435; thet ottonde år utgifwit af en Gardien i Linköping 1509, Nils Tunefson och theß hustru till godo.

Ibland Guds underliga werk, kan icke förtigas, att Hammarmeden wid Börstö Måster Anders Anderssons hustru, Catharina Erikdotter, år 1732 framfödde den 4 Decembr. 3 lefwande pilte-barn och 2 lefwande flicke-barn, som

som fingo Dop så när som ett, och alla uti en lista lagde, begrofwos den 10 derpå följande. Såsom ock att Drängen Håkan Tyrison i Prästegården, år 1753, natten emellan d. 3 och 4 Januarii, seck sitt mål igen, kunde låsa Fader vår re. Barmhertige Gud re. med flera böner, samt förstå sin Christendom, sedan han i barndomen begyrt tala på tredje året, mistat sitt mål på fjunde året, och sedan i 65 år warit aldeles dumbe, men så till sin död 1754 d. 28 April, med en ledig tunga och glad mun lofwat sin Gud. Så förmärktes här ock, år 1759, natten emellan den 21 och 22 Decembr, några minuter, teka till jordbäfning genom skafning och susande.

Tiden tillåter icke, att anföra allt, som i Nisinge Församling finnes märkwärdigt, allenast torde jag få lof i kortet nämna en liten anmärkning, som rörer vårt Swenska språk; att nämligen, lika som förste bokstafwen i Alphabethet, tjänar till trenne ljuds utmärkande: *a, å, ä*, så finnes ock then fjortonde i äldsta Kyrko-boken på trenne sätt teknad, *o, ö, ø*, och sålunda genom sjelfwa skrif-sättet skilnad gjord emellan många ord, ex. gr. *sot fuligo, sot dulcis, sot putredo in arbore; mor mater, mor maceratum, mor multitudo rerum minutarum*, och som detta *ø* hafwer sit ljud mitt emellan *å* och *o*, så har thet ock till stafwen *o* bekommit prickten af *å*, och skiljer åfwen emellan, *håf marcupium* och *höf aula*; *kål crambe, köl carbo*; *låga truncus frascens, loga horreum, löga flamma, löga alburnus*, och flere dylika ord, hwars egenteliga uttal ehjert skulle vara swårt uti en Skrift, att utsätta och igenfinna, men för en Utlåning omöjelig.

Thet här å Orten brukelige ordet *Finna* eller *Finda*, som bemärker i synnerhet skråda af thet trinda eller swallet på timmerstücken, mitt för thet knuten skal blifwa, och utwiser sålunda, att ordet *Find*, som gifwit åtskilliga Härader sit

sitt namn, bemärker et affskildt och affstakat stycke land, och Kindin hos Ulphilas en Regent theröfwer.

Men jag måste här thenne gång sluta, med låta suckningar och trogen förbön, att Gud wille nådigt beskydda vår Allernådigste Konung ADOLPH FRIEDRICH, wälsigna Ehes Högtålsfeliga Gemål vår Allernådigsta Drottning, bewara vår Nådige Cron-Prints, The Kongelige Arf-Printsarne samt Ehen Kongliga Printseban, hågna Rikens Råd och alla trogna Ambersmän, samt till sena tider wid hellsa och sundhet uppehålla vår nu warande Inspector, att Oster-Göthe Landskap under Hans omsorg, inseende och förswar, må lyckligen grönka.

www.books2ebooks.eu